

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Anayasa Mahkemesi Başkanlığından:

İKİNCİ BÖLÜM
KARAR

AZİZE CANSAG BAĞLI BAŞVURUSU (2)

Başvuru Numarası : 2023/30342

Karar Tarihi : 3/3/2026

Başkan : Basri BAĞCI
Üyeler : Engin YILDIRIM
Yıldız SEFERİNOĞLU
Kenan YAŞAR
Metin KIRATLI
Raportör : Mutlu ALAF
Başvurucu : Azize CANSAG BAĞLI
Vekili : Av. Veysi BAĞLI

I. BAŞVURUNUN ÖZETİ

1. Başvuru, adli yardım talebinin reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

A. Bireysel Başvuruya Konu Dava Süreci

2. Başvurucu 10/3/2023 tarihinde tapu iptali ve tescil davası açmıştır. Başvurucu aynı zamanda adli yardım talebinde bulunmuştur. Başvurucu, adli yardım talebine ilişkin olarak fakirlik belgesi sunmuştur. Ayrıca avukatının kendisinden ücret almadığını, avukatı ile anne oğul olduklarını, ücretsiz dava alındığına ilişkin hususu vekilinin baroya bildireceğini belirtmiştir.

3. Batman 3. Asliye Hukuk Mahkemesinde (Mahkeme) görülen davada 13/3/2023 tarihli ara kararı ile adli yardım talebinin reddine karar verilmiştir. Kararın gerekçesinde; başvurunun adli yardım talebi ekinde mal varlığı olmadığına ilişkin yeterli bilgi ve belge sunmadığı, başvurunun banka hesaplarının olduğu, davanın konusu da dikkate alındığında başvurunun adli yardımdan yararlanabilecek derecede fakir olmadığı vurgulanmıştır.

4. Başvurucu, anılan karara itiraz etmiştir. İtiraz dilekçesinde Mahkemenin kendisine ait Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) bilgilerini sorguladığını, adına kayıtlı taşınır ve taşınmaz olmadığını ileri sürmüştür. Başvurucu, dilekçe ekinde üzerine kayıtlı mal olmadığına ilişkin olarak e-Devlet'ten aldığı ekran görüntüsünü sunmuş; avukatının kendi oğlu olduğunu, avukata para veremediği için daha önce bu davayı açamadığını beyan etmiş ve vekilinin vekâleti ücretsiz aldığına dair baroya verdiği bildirim dilekçesini iletmıştır.

Banka hesaplarının varlığıyla ilgili olarak geçmişte farklı işyerlerinde çalıştığı için birden fazla banka hesabı olduğunu, banka hesabı olmasının tek başına adli yardım talebinin reddi gerekçesi olamayacağını iddia etmiştir. Başvurucu, bunların yanında fakirlik belgesini de ibraz etmiştir.

5. Batman 4. Asliye Hukuk Mahkemesinin 21/3/2023 tarihli kararıyla itiraz reddedilmiştir. Kararın gerekçesinde fakirlik belgesinin her zaman düzenlenebileceği, bu belgenin somut araştırma ve verilere dayanmadığı, adli yardım talebinin dayanağının bulunmadığı, Mahkemenin de resen araştırma yükümlülüğü olmadığı belirtilmiştir.

6. Başvurucu 24/3/2023 tarihinde tekrar adli yardım talebinde bulunmuştur. Mahkeme 27/3/2023 tarihli ara kararı ile başvurunun adli yardımdan yararlanmasını gerektirir durumunda değişiklik olmadığı gerekçesiyle talebi reddetmiştir. Başvurucu 5/4/2023 tarihli dilekçesiyle adli yardım talebinin reddedilmesi nedeniyle gider avansı ve harçları yatıramadığını, bu sebeple dosyanın karara çıkarılmasını talep etmiştir.

7. Başvurucu, nihai kararı 22/3/2023 tarihinde öğrendikten sonra 7/4/2023 tarihinde bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvurunun kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin Bölüm tarafından yapılmasına karar verilmiştir.

B. Bireysel Başvurudan Sonraki Dava Süreci

8. Mahkeme 23/10/2023 tarihli kararı ile gider avansının yatırılmadığı gerekçesiyle davayı dava şartı yokluğundan reddetmiştir.

II. DEĞERLENDİRME

9. Başvurucu adli yardım talebinde bulunmuştur. Ödeme gücünden yoksun olduğu anlaşılan başvurunun adli yardım talebinin kabulüne karar verilmesi gerekir.

10. Başvurucu; adli yardım talebinin reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini, yargılama harç ve giderlerini ödeyebilme gücünden yoksun olduğunu, üzerine kayıtlı malı olmadığını, Mahkemenin SGK bilgilerini sorgulayarak geliri olmadığını tespit ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca adli yardım talebinin gerekçesiz olarak reddedildiğini, etkili başvuru hakkının da ihlal edildiğini iddia etmiştir. Başvuru belgelerinin bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilmiştir.

11. Başvuru, mahkemeye erişim hakkı kapsamında incelenmiştir.

12. Açıkça dayanaktan yoksun olmadığı ve kabul edilemezliğine karar verilmesini gerektirecek başka bir neden de bulunmadığı anlaşılan mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekir.

13. Adil yargılanma hakkının en temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkı, bir uyumsuzluğu mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyumsuzluğun etkili şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hâle getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir (Özkan Şen [2. B.], B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 52).

14. Mahkemeye erişim hakkı, mahkemeye başvuru konusunda etkili bir sistemin olmasını ve dava açmak isteyen kişilerin mahkemeye ulaşmada açık, pratik ve yeterli fırsatlara sahip olmasını gerektirir. Özellikle hukuki ya da uygulamadaki belirsizlikler kişilerin mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir (*Aktif Elektrik Müh. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.* [1. B.], B. No: 2012/855, 26/6/2014, § 34). Bu nedenle mahkemelerin usul kurallarını uygularken yargılamanın hakkaniyetine zarar getirecek ölçüde katı şekilcilikten kaçınmaları gerektiği gibi kanunla öngörülmuş usul şartlarının ortadan kalkmasına neden olacak ölçüde aşırı esneklikten de kaçınmaları gerekir (*Kamil Koç* [1. B.], B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 65).

15. Başvurucunun açtığı davada adli yardım talebinin reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkına müdahalede bulunduğu görülmüştür. Bu nedenle söz konusu müdahalenin Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen ve somut başvuruya uygun düşen, kanun tarafından öngörülme, meşru bir amaca dayanma, ölçülülük ilkesine aykırı olmama şartlarına uygun olup olmadığının belirlenmesi gerekir.

16. Mahkemenin adli yardım talebini reddederken 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 336. maddesinin (2) numaralı fıkrasına dayandığı, dolayısıyla müdahalenin kanuni dayanağının bulunduğu anlaşılmıştır.

17. Yargı harçları, yargı hizmetinden yararlanılması karşılığında devlete ödenen katkı payını ifade eder. Yargı harcı ödeme yükümlülüğü getirilmesiyle, bölünebilen bir kamu hizmeti olan yargı hizmetinden yararlananların bu hizmetin maliyetinin bir kısmına katlanması hedeflenmektedir. Bunun yanında yargı harcının abartılı, zorlama veya ciddiyetten yoksun taleplerin disipline edilmesi ve gereksiz başvuruların önüne geçilerek mahkemelerin meşgul edilmesinin önlenmesi amacına hizmet ettiği de açıktır. Öte yandan başvuru harç dışındaki yargılama giderleri karşılığında avans yatırmakla yükümlü kılınmasının amacı ise yargılama sırasında yapılması zorunlu giderleri finanse etmektir. Bu giderlerin yargı hizmeti talep eden kişi tarafından karşılanması işin doğası gereğidir. Dolayısıyla başvuru harç ve diğer yargılama giderlerini ödemekle yükümlü kılınmasının mahkemeye erişim hakkının doğasından kaynaklanan ve anayasal açıdan meşru amaçlara dayandığı sonucuna ulaşılmıştır (*Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim* [1. B.], B. No: 2017/21882, 10/2/2021, § 45).

18. Kanunilik ve meşru amaç şartlarını sağladığı anlaşılan mahkemeye erişim hakkına yönelik müdahale ölçülülük ilkesi bakımından da değerlendirilmelidir. Ölçülülük ilkesi *elverişlilik*, *gereklilik* ve *orantılılık* olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. *Elverişlilik* öngörülen müdahalenin amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını, *gereklilik* amaç bakımından müdahalenin zorunlu olmasını yani aynı amaca daha hafif bir müdahale ile ulaşılmasının mümkün olmamasını, *orantılılık* ise bireyin hakkına yapılan müdahale ile ulaşılacak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir (AYM, E.2011/111, K.2012/56, 11/4/2012; E.2016/16, K.2016/37, 5/5/2016; *Mehmet Akdoğan ve diğerleri* [1. B.], B. No: 2013/817, 19/12/2013, § 38).

19. Mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin ölçülülüğü bağlamında ilk değerlendirilmesi gereken husus *elverişlilik* kriteridir. Başvurucuların harç ve yargılama gideri ödemekle yükümlü kılınmasının gereksiz yere dava açılmasını önleme amacına ulaşılması yönünden elverişli bir araç olduğu açıktır (*Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim*, § 50).

20. İkinci olarak müdahalenin gereklilik kriterini sağlayıp sağlamadığı incelenmelidir. Gereklilik, mahkemeye erişim hakkını en az zedeleyen aracın seçilmesini ifade etmektedir. Yargısal başvurularda ilgililerin harç ve diğer yargılama giderlerini ödemekle yükümlü kılınmasının mahkemeye erişim hakkını kısıtladığı tartışmasızdır. Bununla birlikte harç ve yargılama giderlerini ödeme yükümlülüğünün doğduğu ana göre müdahalenin derecesi değişebilmektedir. İlgilinin daha yargılamanın başında yargılama giderlerini ödemekle yükümlü kılınması ile yargılamanın sonunda yargılama giderlerini ödemeye mahkûm edilmesi arasında müdahalenin ağırlığı bakımından önemli farklılık bulunmaktadır. Yargılama giderlerinin dava şartı olarak öngörülmesinin davanın esası karara bağlandıktan sonra kişinin yargılama giderini ödemekle yükümlü kılınmasına nazaran mahkemeye erişim hakkına daha ağır bir müdahale teşkil edeceği kuşkusuzdur. Bu sebeple yargılama giderlerini ödeme yükümlülüğünün yargılamanın sonuna ötelenmesinin hakka daha hafif bir müdahale teşkil etmesi sebebiyle tercihe şayan bir yöntem olduğu söylenebilir (*Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim*, § 51).

21. Bununla birlikte yargılama giderlerinin yargılamanın sonunda ödenmesinin harç yükümlülüğünü anlamsız hâle getirmesi riski taşıdığı için altı çizilmelidir. Harcın yargılamanın sonunda ödenmesi ile başında ödenmesi arasında gereksiz davaların açılmasından caydırma bakımından fark vardır. Harcın yargılamanın sonucunda ödeneceği düşüncesi, kişinin gereksiz yere dava açma isteğini kırma özelliğini belli ölçüde zayıflatır. Bu husus gözetildiğinde kamu makamlarının harcın ödenmesinin yargılamanın sonuna ertelenmesi biçiminde bir aracı tercih etme yükümlülüğü altında oldukları söylenemez. Kanun koyucunun harç ödeme yükümlülüğünün doğduğu safhayı belirleme konusunda belli ölçüde takdir yetkisine sahip olduğu kabul edilmelidir. Nitekim kanunda başvuru ve nispi karar harcının dörtte birinin peşin olarak, nispi karar harcının kalan kısmının ise yargılamanın sonunda ödenmesi öngörülmek suretiyle kamu yararı ile mahkemeye erişim hakkı arasında adil bir denge kurulmaya çalışılmıştır (*Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim*, § 52).

22. Ne var ki mali imkânları elverişli olmayan kişilerin başvuru harcını ve nispi karar harcının dörtte birini ödeme gücünden yoksun olmaları söz konusu olabilir. Bu kişilerin sözü edilen harçları davanın başında ödeme yükümlülüğü altına sokulması mahkemeye erişimlerini imkânsız hâle getirebilir veya önemli ölçüde zorlaştırabilir. Kanun koyucu ödeme gücü bulunmayan bu gibi kişilerin mahkemeye erişebilmelerini temin etmek için adli yardım mekanizması öngörmüştür. Buna göre mali gücü bulunmayan kişilerin bu durumlarını belgелendirmeleri ve davalarının açıkça temelsiz bulunmaması hâlinde yargılamanın sonuna kadar yargılama gideri ödemekten muaf tutulmaları öngörülmüştür. Ayrıca bu kişilerin yargılamanın sonucunda haksız bulunması sebebiyle yargılama giderinin aleyhlerine hükmedilmesi hâlinde yargılama giderlerini taksitle ödemelerine imkân sağlanmıştır. Son olarak haksız çıksalar bile aleyhlerine yargılama giderine hükmedilmesinin mağduriyetlerine neden olacağını açıkça anlaşılmaması hâlinde bu kişilerin yargılama gideri ödemekten tamamen muaf tutulmasına da hükmedilebilir. Tüm sayılan bu imkânlar mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahaleyi hafifleten araçlardır (*Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim*, § 53).

23. Yargılama giderlerini ödeme gücünün bulunmadığını iddia eden kişilerin yargılama giderlerinden geçici muafiyet sağlanması imkânını ifade eden adli yardımdan faydalandırılmaları mahkemeye erişim hakkından yararlanabilmeleri için oldukça önemlidir. Ödeme gücü zayıf olan kişilerin yargılamanın sonuçlanmasından sonra yargılama giderlerini

ödemeye mahkûm edilmeleri gibi daha hafif bir müdahale aracı yerine yargılamanın başında harç ve diğer yargılama giderini ödemekle yükümlü kılınmaları en az zedeleyici aracın seçilmesi yükümlülüğünün ihlaline yol açabilir (*Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim*, § 54).

24. Söz konusu uyuşmazlıkta başvuru tapu iptali ve tescil davası açmış ve adli yardım talebinde bulunmuştur. Başvurucunun adli yardım talebi Mahkeme ve itiraz mercii tarafından reddedilmiştir. Mahkeme adli yardım talebini reddederken başvurunun mal varlığı olmadığına ilişkin yeterli bilgi ve belge sunmamasını, banka hesapları olmasını ve davanın konusunu gerekçe olarak göstermiştir. İtiraz mercii de fakirlik belgesinin her zaman düzenlenebilir nitelikte olduğu, başvurunun yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksun olduğuna ilişkin inandırıcı deliller sunmadığı gerekçelerine dayanmıştır. Başvurucu, adli yardım talebinde bulunurken fakirlik belgesi ibraz etmiş; itiraz dilekçesi ekine de mal varlığı olmadığına ilişkin olarak e-Devlet'ten aldığı ekran görüntülerini sunmuştur. Yargılama makamları başvurunun yargılama giderlerini ödemesi hâlinde kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde güçleştireceği iddiasını desteklemek için ibraz ettiği belgeleri değerlendirmemiştir. Yargılama makamları davanın konusunun tapu iptali ve tescil davası olduğuna ve başvurunun banka hesaplarının bulunduğuna işaret ederek adli yardımdan faydalanmasına engel olacak şekilde katı ve kategorik bir yorum yapmıştır. Bu şekildeki kategorik yaklaşım adli yardım kararı verilmesinde ilgililerin gerçek mali durumlarının dikkate alınmasını önlemektedir.

25. Dolayısıyla uyuşmazlığa konu olayın özelliği dikkate alındığında davanın konusunun tapu iptali ve tescil davası olması ve başvurunun banka hesaplarının bulunduğu gerekçesiyle adli yardım talebi reddedilerek dava açma imkânının ortadan kaldırılması suretiyle mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin gözetilen meşru amaca ulaşma bakımından gerekli ve orantılı olmadığı, başvuru üzerinde aşırı bir yük oluşturduğu, bu açıdan müdahalenin ölçüsüz olduğu anlaşılmıştır.

26. Açıklanan gerekçelerle Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

III. GİDERİM

27. Başvurucu; ihlalin tespiti, yeniden yargılama yapılması ile 20.000 TL maddi ve 20.000 TL manevi tazminat talebinde bulunmuştur.

28. Başvuruda tespit edilen anayasal hak ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar ve zorunluluk bulunmaktadır. Anayasa'nın 148. ve 153. maddeleri ile 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 50. ve 66. maddeleri uyarınca ihlal kararının gönderildiği yargı mercilerinin yapması gereken iş, yeniden yargılama işlemlerini başlatıp Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında belirtilen ilkelere ve gerekçelere uygun biçimde yürütülecek yargılama sonunda hak ihlalinin nedenlerini gidererek yeni bir karar vermektir (yeniden yargılama konusunda bkz. *Mehmet Doğan* [GK], B. No: 2014/8875, 7/6/2018, §§ 54-60; *Aligül Alkaya ve diğerleri* (2) [1. B.], B. No: 2016/12506, 7/11/2019, §§ 53-60, 66; *Kadri Enis Berberoğlu* (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, §§ 93-100).

29. İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmasının yeterli bir giderim sağlayacağı anlaşıldığından tazminat talebinin reddine karar verilmesi

IV. HÜKÜM

Açıklanan gerekçelerle;

A. Adli yardım talebinin KABULÜNE,

B. Mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın KABUL EDİLEBİLİR OLDUĞUNA,

C. Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının İHLAL EDİLDİĞİNE,

D. Kararın bir örneğinin mahkemeye erişim hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere Batman 3. Asliye Hukuk Mahkemesine (E.2023/118, K.2023/491) GÖNDERİLMESİNE,

E. Başvurucunun tazminat talebinin REDDİNE,

F. 40.000 TL vekâlet ücretinden oluşan yargılama giderinin başvurucuya ÖDENMESİNE,

G. Ödemenin kararın tebliğini takiben başvurucunun Hazine ve Maliye Bakanlığına başvuru tarihinden itibaren dört ay içinde yapılmasına, ödemede gecikme olması hâlinde bu sürenin sona erdiği tarihten ödeme tarihine kadar geçen süre için yasal FAİZ UYGULANMASINA,

H. Kararın bir örneğinin Adalet Bakanlığına GÖNDERİLMESİNE 3/3/2026 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.